

Відзив

офіційного опонента на дисертацію Джафарової Оксани Сергіївни «Активізація творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Актуальність дослідження. Інтеграція і глобалізація соціально-економічних і соціокультурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави вимагають активізації творчого самовираження особистості.

У цьому контексті актуальності набуває проблема активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності.

Санаторна школа-інтернат – це не тільки освітній, але й заклад охорони здоров'я, головним завданням якої є відновлення і зміцнення здоров'я дітей у поєднанні з загальноосвітньою підготовкою, надання їм кваліфікованої медико-психоло-педагогічної допомоги.

Різні аспекти проблеми творчого самовираження в образотворчій діяльності перебувають у полі зору провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників (С. Брікунова, О. Калініченко, В. Кардашова, С. Коновець, В. Рагозіна, І. Руденко та інших).

Джафарова Оксана Сергіївна продовжує серію таких досліджень, зосереджуючи свою увагу на активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності. Принагідно зауважимо, що дана проблема залишилася поза увагою дослідників.

Варто зазначити, що тема дисертаційного дослідження Джафарової О. С. є складником науково-дослідної роботи лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України «Методичне забезпечення змісту мистецької освіти та естетичного виховання в середній загальноосвітній школі» (реєстраційний

номер 0103U001165). Тему затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 5 від 27.03.2008 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 22.04. 2008 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Заслуговує на увагу багатоаспектність дослідження, що охоплює різні бачення проблеми, аналіз сучасного її стану. У дисертаційному дослідженні Джафарової Оксани Сергіївни здійснена спроба визначення продуктивних шляхів активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності. Автор робить спробу вирішити суперечності між: соціальними потребами суспільства у творчій особистості, яка реалізує свої можливості у життєдіяльності, і недостатнім теоретичним обґрунтуванням проблеми творчого самовираження школярів; значним комплексним – навчально-виховним, творчо-розвивальним, оздоровчо-лікувальним, арт-терапевтичним – ефектом мистецької творчості для вихованців школи-інтернату санаторного типу і його недооцінкою педагогічною практикою, яка обмежується традиційно-застарілим підходом до організації художньої діяльності в урочній і позаурочній роботі; високим виховним потенціалом образотворчого мистецтва у формуванні особистості молодшого школяра та відсутністю навчально-методичного забезпечення художньо-творчої діяльності учнів у системі санаторних шкіл-інтернатів, що обмежує можливості їх творчого самовираження.

Чітко окреслений науковий апарат дослідження – об'єкт, предмет, мета, завдання, окреслено методи дослідження, розкрито його наукову новизну та практичне значення, наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

Дисертантка ставить за мету – на основі аналізу наукових джерел з проблеми творчого самовираження обґрунтувати та експериментально

перевірити педагогічні умови і технологію активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності.

Аналізуючи дисертацію з методологічних та теоретичних позицій, відзначимо, що її структура відрізняється послідовністю і систематичністю, що свідчить про глибоке знання О. С. Джафаровою сутності досліджуваної проблеми.

Завдання, які розв'язувалися автором у дисертаційному дослідженні, свідчать про його логічну послідовність, наукову новизну і методологічну обґрунтованість.

Даючи оцінку рецензованої роботи, хотілося б насамперед відзначити ґрунтовність й усебічність проведеного дисертанткою теоретичного аналізу наукових джерел, що дозволило уточнити сутність поняття «творче самовираження учнів початкових класів у процесі художньої діяльності» як саморозкриття і творче самовиявлення «образу-Я» – уявлень про себе, бажань, прагнень, думок, почуттів школярами 6 (7)–10 років у процесі створення і презентації художніх образів. Виокремлено етапи творчого самовираження (мотивація особистості до творчого самовиявлення; розкриття потенційних можливостей; пізнання самого себе і навколишньої дійсності у процесі творчої діяльності).

До позитивних моментів дисертації відносимо те, що дисертанткою схарактеризовано потенціал художньої діяльності як засобу активізації творчого самовираження молодшого школяра. Встановлено, що непересічним потенціалом стосовно молодших школярів володіють такі різновиди художньої діяльності, як малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання, кожен з яких чинить специфічний вплив на творче самовираження молодшого школяра.

Здобутком рецензованої роботи є ретельний підхід автора до розкриття специфіки художньої діяльності в умовах роботи санаторних шкіл-інтернатів. Дисертантка визначає можливості санаторних шкіл-інтернатів у напрямі

активізації творчого самовираження молодших школярів. Акцент зроблено на взаємозв'язок урочного і позаурочного часу, використання варіативних форм і методів роботи з молодшими школярами на основі врахування їхніх інтересів і потреб.

Хотілося б відзначити вдумливий підхід дисертантки до визначення критеріїв і показників творчого самовираження учнів початкової школи санаторних шкіл-інтернатів у художній діяльності: мотиваційно-емоційний (потреба у художньо-творчому самовираженні, інтерес до інтерпретування і створення художніх образів, спрямованість на емоційно-естетичний тип взаємодії з навколишнім світом); когнітивний (розуміння понять образотворчого мистецтва; усвідомлення виразності засобів образотворчого мистецтва (колір, композиція, форма, ритм, величина) у створенні художнього образу, уявлення про розмаїття художніх технік і способів творчого самовираження); діяльнісно-результативний (експериментування з художніми матеріалами та інструментами; комбінування і створення нових художніх технік та прийомів роботи; уміння втілювати власні задуми художніми засобами); комунікативний (позитивна взаємодія з іншими людьми у процесі співтворчості; уміння продуктивно обговорювати результати своєї художньої творчості та художніх робіт інших; готовність презентувати свої художні роботи іншим).

З метою отримання точних, об'єктивних і повних експериментальних даних дисертантка використовує ретельно підібраний діагностичний інструментарій: авторські методики, що дозволили виявити: мотивацію учнів до художньо-творчої діяльності (бесіда «Розкажи про свої захоплення», інтерв'ю «Якби ти був чарівником», гра-експеримент «Змішай фарби», гра-дослідження «Кольорові плями»); емоційні переживання і стани вихованців (фасилітована дискусія «Інтерв'ю біля картини»); уявлення учнів про засоби художньої виразності (творче завдання «Створи натюрморт»), а також художньо-творчі уміння (творче завдання «Домалюй композицію» – на основі методики Е. Торренса) та здатність до співтворчості і колективно-групової взаємодії

(творче завдання «Намалюємо разом» – адаптована методика Р. Калініної, авторський протокол спостережень за молодшими школярами в процесі виконання групових і колективних творчих завдань), запровадження яких на констатувальному етапі експерименту дало їй змогу виявити рівні творчого самовираження учнів: трансляційно-стереотипний, ситуативно-творчий і активно-творчий.

Кількісний розподіл учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів за рівнями творчого самовираження дає підстави стверджувати О. С. Джафаровій про переважання ситуативно-творчого рівня. Тому, без сумніву, особливо цінним у науковому доробку автора є обґрунтування педагогічних умов творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності, а саме: опанування молодшими школярами понять образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи; впровадження регіонального компонента у зміст художнього навчання і виховання в санаторних школах-інтернатах; розширення можливостей творчого використання нетрадиційних художніх технік; ампліфікація художнього досвіду учнів початкових класів в умовах гурткової роботи санаторних шкіл-інтернатів.

Перша педагогічна умова реалізовувалась за допомогою таких форм урочної і позаурочної роботи, як уроки на свіжому повітрі, теренкури, міні-екскурсії, походи, прогулянки. Розроблений дисертанткою комплекс художніх ігор-вправ давав учням можливість відчувати, пережити, уявити різні настрої, емоції, почуття, думки, висловити їх і передати художньою мовою під час виконання творчих завдань («Який настрій у моря», «Про що шепочуть дерева листям», «Що навіює вітерець»).

Для реалізації другої педагогічної умови (впровадження регіонального компонента у зміст художнього навчання і виховання в санаторних школах-інтернатах) автором розроблено слайди-презентації для ознайомлення молодших школярів з творами різних жанрів і стилів кримських художників і майстрів, творчі завдання за тематикою картин – пластичні етюди («Оживи

скульптуру», «Діалог персонажів картини»), дискусії («Що я можу розказати про картину»).

З метою реалізація третьої педагогічної умови (розширення можливостей творчого використання нетрадиційних художніх технік) дисертанткою було розроблено художньо-творчі завдання із застосуванням природних матеріалів (камінців, кори дерев, сухоцвітів, сухого листа, плодів), індивідуальні творчі завдання – «Картина з гілочок», «Мова кам'яних форм», колективні творчі проекти «Стародавні ієрогліфи» – малювання за допомогою відбитків рук і ніг, гострих предметів на мокрому піску, «У печері гірського короля» – складання скульптур з каміння, «Казкові ландшафти» – створення пейзажів із природних матеріалів.

Четверта педагогічна умова (ампліфікація художнього досвіду учнів початкових класів в умовах гурткової роботи санаторних шкіл-інтернатів) реалізовувалась завдяки розробці авторської програми і системи занять гуртка з художньої діяльності молодших школярів «Художні казки кримської природи. Створюємо власноруч».

Реалізація всіх педагогічних умов забезпечувалася впровадженням спеціально розробленої технології активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності. Етапами технології були споглядально-наслідувальний, пошуково-пізнавальний, творчо-активний, творчо-репрезентативний, рефлексивний, які пронизували дію усіх педагогічних умов.

Результати педагогічного експерименту супроводжуються матеріалом у графічному відображенні, у вигляді таблиць, рисунків, які суттєво розширюють та доповнюють змістове поле дисертаційного дослідження.

Важливим для педагогічної практики є розробка й упровадження в освітній процес санаторних шкіл-інтернатів методик діагностування творчого самовираження молодших школярів у художній діяльності, авторської програми і системи занять гуртка з художньої діяльності молодших школярів «Художні казки кримської природи. Створюємо власноруч».

Опрацьовані, систематизовані та узагальнені результати дослідження пройшли належну апробацію та впровадження у практику виховної роботи санаторних шкіл-інтернатів, про що свідчать відповідні довідки.

Дисертація Джафарової О. С. відзначається новизною результатів дослідження, має практичне значення. Це свідчить про те, що дисертантка достатньою мірою оволоділа методикою самостійного педагогічного дослідження.

Основний зміст та результати дисертації висвітлено в 16 одноосібних публікаціях автора. З них: 9 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні, 1 навчальний посібник, 5 статей у збірниках матеріалів конференцій. Всі праці мають достатній обсяг та відповідний рівень видання. Зміст автореферату ідентичний з основними положеннями дисертації.

Дисертація Джафарової О. С. є самостійно виконаною, завершеною, має змістовні додатки, достатньою мірою ілюстрована.

Оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Джафарової Оксани Сергіївни «Активізація творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності» позитивно, вважаємо за необхідне зробити деякі зауваження та побажання:

1. У підрозділі 2.1. дисертантка приділяє увагу поясненню загальновідомих речей, а саме: що таке критерій, показник; занадто переобтяжує теоретичними посиланнями на наукові джерела, тоді як основна увага має концентруватися на характеристиці критеріїв і показників творчого самовираження молодших школярів санаторних шкіл-інтернатів у художній діяльності.

2. На думку опонента, для обґрунтування необхідності впровадження педагогічних умов творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у художній діяльності на констатувальному етапі експерименту варто було б продіагностувати не тільки рівні творчого

самовираження учнів початкових класів у художній діяльності, а й проаналізувати наявну технічну складову (зміст, форми, методи, засоби).

3. Дещо ідеалізованим, на нашу думку, є формувальний етап експерименту, в якому більш враховано дію на молодших школярів мікросередовища, яке їх оточує. Але, у сучасних умовах, не варто ігнорувати макросередовище, у якому помітний вплив на особистість учня мають масмедіа та інші інформаційні джерела.

4. У підрозділі 2.4., описуючи результати формувального етапу дослідження, доцільно було б розкрити гендерні особливості рівнів сформованості творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у художній діяльності.

5. Зміст дисертації значно збагатився б, якщо дослідниця представила зміст індивідуальних корекційних програм щодо активізації творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності.

Загальний висновок

Вказані зауваження не мають принципового характеру і не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку роботи, її результати. Таким чином, за характером фактичного матеріалу, ступенем його якісного і кількісного аналізу, рівнями новизни і значущості результатів дослідження для педагогічної науки і практики дисертаційна робота Джафарової Оксани Сергіївни «Активізація творчого самовираження учнів початкових класів санаторних шкіл-інтернатів у процесі художньої діяльності» відповідає вимогам ДАК України до робіт такого типу, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
та природокористування України

Кан

Л. В. Канішевська

М.В. Михайліченко

2016.